

Az 1998. április 25-i közgyűlés iratai

Benkő Samu elnöki megnyitóbeszéde

Tisztelt Közgyűlés!

1998-ban újraéledésünk után másodízben jár le a vezetőség mandátuma, pontosabban szólva az elnökségé, mivel az alapszabályok értelmében a választmány évenként egyharmad arányban megújítja tagjai számát.

A közgyűlés összehívása előtt az elnökségnek döntenie kellett abban a kérdésben, hogy a megoldásra váró elodázhatatlan feladatokat az újonnan megválasztandó vezetőségre bízza-e, vagy egy alapszabálmódosító előzetes közgyűlés összehívásával korszerűsíti – demokratizálja – magát a választási mechanizmust, és azzal az utasítással indítja négyéves munkára az elnökséget, hogy az egyesületi szellemből következő áldozathozó készséget okosan egyeztesse a tudományos tevékenység megélhetést is biztosító gyakorlatiasságával. Végül is úgy látta az elnökség – s ezt megerősítette a választmány is –, hogy némi ügyrendi módosítással megoldható a legsürgősebb demokratizálási igény. Hogy miért mondtunk le egyelőre a nagyon is indokolt alapszabálmódosításról, mely együtt jár az Egyesület újbóli bejegyzésével, azt a jelenlegi politikai helyzet bizonytalansága indokolja.

Hangsúlyozni szeretném, hogy Egyesületünk eddigi működését annak köszönhettem, hogy nyolc esztendőn keresztül féltucatnyi tudományban jártas idős férfiú minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül végezte a mindennapok terhes szervezési munkáját, könyv- és bútorcipeléstől kezdve külföldön tartott akadémiai előadásokig.

A Múzeum-Egyesület neve kezdetektől fogva kifejezte a megőzésre méltó javak gyűjtését és az alkotó szellemi munkát maga elé célul kitűző intézményes vállalkozást. A továbbiakban arról szeretnék beszélni, hogy változó korunkban hogyan felelhetünk meg ennek a kettős kötelezettségnek és mit tettünk elveszett javaink visszaszerzéséért.

Muzeális kincseink állandó pusztulása, a megmaradtak széthurcolása évszázados szomorú sajátossága az erdélyi kultúrának. A rendszeres értékmentés a 19. században vált tudatosan vállalt feladattá és ennek nyomán jöttek létre az EME gyűjteményei. Az Egyesület működésének betiltásával a gyűjtemények állami kezelésbe kerültek, s ma a legkülönbözőbb állami intézmények (a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár, a Román Akadémia Kolozsvári Könyvtára, az Állami Levéltár, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem különböző természettudományi tanszékei, az Erdélyi Történeti Múzeum, a kolozsvári Művészeti Múzeum, az Erdélyi Néprajzi Múzeum) birtokában vannak. Meg kell jegyeznünk azt is, hogy e gyűjtemények sok értékes darabját Kolozsvárról Bukarestbe szállították és vagy a Ceauşescu alapította Nemzeti Múzeum, vagy az Állami Levéltár fővárosi állagában helyezték el.

A főtitkári jelentés szól arról, hogy főtéri házunk visszaszerzése érdekében milyen jogi lépéseket tettünk. Gyűjteményeink tulajdonjogának visszaszerzése és a használati feltételek tisztázása érdekében tárgyalásokra lenne szükség. A posztkommunista hatalomátvétel éveiben erre semmi lehetőség nem kínálkozott. Amikor viszont a Romániai Magyar Demokrata Szövetség kormányzati felelősséget vállalt, a Szövetségi Egyeztető Tanácsban – annak tagjaként – arra kértem a szövetség elnökségét, hogy teremtsen meg a tárgyalási feltételeket az EME és a gyűjteményeket használó intézmények felettes hatósága (Tanügyminisztérium, Művelődési Minisztérium, Román Akadémia, Állami Levéltár) között, hogy a nemzetközi normáknak megfelelő megegyezést kössünk mind a tulajdonjog, mind a szabad használati lehetőségek biztosítása te-

kintetében. Az RMDSZ elnökségétől azon túl, hogy javasolta az egykori kolozsvári székházunknak a felvételét a sürgősen visszaadandó magyar köztulajdonú ingatlanok jegyzékébe, semmi jelzést nem kaptunk arra vonatkozóan, hogy a gyűjtemények sorsát érintő tárgyalásokra irányuló kérésünk teljesítése érdekében lépések történtek volna. A kormányválság elültével most ezen a közgyűlésen is kéréssel fordulok az RMDSZ elnökségéhez, szenátusi és parlamenti frakcióihoz, hogy a fentiek értelmében teremtsék meg a *tárgyalási feltételeket* az EME ma megválasztandó új elnöksége és az illetékes román kormányzati szervek között. *Kérem a közgyűlést, hogy javaslatomat elfogadva egyesületi közakaratként juttassa el ezt az óhajunkat az RMDSZ vezetőségéhez.*

A gyűjtemények visszaszerzésének gondja mellett hangsúllyal szeretnénk szólni a gyűjtőtevékenység ránk háruló mai feladatairól.

Míg a múlt század közepén az EME, illetőleg az általa kifejlesztett Erdélyi Nemzeti Múzeum volt az erdélyi magyar kulturális javak gyűjtésének és megőrzésének egyetlen intézménye, később, már az első világháborút megelőző időkben olyan új intézmények jöttek létre, amelyek maguk is részt kértek és vállaltak a múzeumi gyűjtőmunkából. Elég, ha az Erdélyi Kárpát Egyesületre, a Székely Nemzeti Múzeumra, a 48-as Ereklje Múzeumra, valamint a városok ipartestületei kezdeményezéseiből létrejött muzeális gyűjteményekre utalunk. Ez a többsíkú napjainkra még fokozódott, de a megváltozott körülmények ellenére az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjtő és értékmeztartó munkájára napjainkban is szükség van.

Ezen a téren eredménynek tartom, hogy vállalkozhattunk Jordáky Lajos gazdag könyvtárának, valamint Szabó T. Attila, ifj. Kós Károly, Nagy Jenő teljes tudományos hagyatékának az átvételére és szakszerű elhelyezésére.

Ezen a helyen is megköszönöm a három érdemdús tudós gyermekeinek, hogy messzemenően tisztelve azt a bensőséges kapcsolatot, mely édesapjukat az EMÉ-hez fűzte, a könyvek mellett kéziratokat, levelezést, sőt személyes tárgyakat és bútordarabokat is Egyesületünknek adományoztak. E teljes hagyatékok mellett köszönettel nyugtázzuk Nagy Géza, Róbert Endre, Nagy Miklós, Lőrinczi Mihály, Pataki József örököseinek, hogy értékes kiadványokkal gazdagították gyűjteményünket. Polcainkon hálás emlékezéssel őrizzük Jancsó Béla, Rác Gábor és Rác Kotilla Erzsébet könyveit. Özv. Binder Pálnének férje helytörténeti gyűjteményének reánk testálását köszönjük. Asztalos Sándor professzor fényképgyűjteményének nálunk való elhelyezéséért özvegyének vagyunk hálásak.

Mivel a ma begyűjtésre váró kulturális örökség teljességének tárolására nem vállalkozhattunk, az EMKE vezetőségével megállapodtunk arról, hogy az 1918 utáni erdélyi szépirodalmi hagyatékot az EMKE veszi át, és a kolozsvári Szabédi-házban irodalomtörténeti gyűjtemény rendez be.

Az örökségek és adományok mellett szerény lehetőségeink arányában vásárlásokra is vállalkoznunk kell, mert csak így menthetünk meg értékes szellemi javakat az enyészettől. Személyes örömet jelentett számunkra, hogy a Bölöni Farkas Sándor által életre hívott Gondoskodó Társaság alapító okiratának eredeti példányát megvásárolhattuk. Eredményeink között tarthatjuk számon, hogy fényképgyűjteményünket az említett ajándékozás mellett vásárlás útján is számos értékes darabbal gyarapíthattuk.

Ami Egyesületünk tudományos munkálkodását illeti, mint köztudott, öt szakosztályunk működik. Él és gyarapodik a könyvtár, s egyelőre kis létszámú kutatócsoportunkból távlati célként tudományos intézetet óhajunk kifejleszteni.

Közgyűlésünket megelőzően valamennyi szakosztály megtartotta tisztújító közgyűlését, s meghallgatva az ott elhangzó beszámolókat, megállapíthattam, hogy az erdélyi magyar tudományos életben bőven adódnak olyan feladatok, melyeket magunknak kell megoldanunk. Az a

körülmény, hogy a romániai magyarság tudományegyetemének a kérdése – reményteljes várakozások ellenére – mindmáig nincs megoldva, károsan érinti a magyar nyelvű tudományos kutatást is. 1989 decemberétől kezdődően csupán annyi változás történt, hogy megszorodtak a magyar nyelven is előadott diszciplínák, de ezen a kizárólag az oktatásra korlátozódó előrelépésen túl a tudományegyetem másik nagy feladatának, a tudományos alkotó munkának magyar nyelven való gyakorlására vajmi kevés példát említhetünk. A kolozsvári tudományegyetem első rektorának, Berde Áronnak a szavait idézve hangsúlyozom, hogy egy impozáns épületet nem falai tesznek egyetemmé, hanem a benne otthonra talált szellemiség. Ennek a szellemiségnek a hatékonyságát csak a kikerülő fiatal nemzedék tantermekben szerzett felkészültségében, valamint az egyetemi tanári szobákban, laboratóriumokban és könyvtárakban fogant és megvalósított tudományos teljesítményekben mérhetjük le.

Szakosztályaink biztosítják a magyar nyelvű szóbeli nyilvánosságot és kiadványaink révén az írásos megjelenést is az anyanyelven folyó alkotómunkának. A gyakran emlegetett „multikulturalitás” mögött nálunk – kimondatlanul – a magyar nyelv feleslegességének a tétele húzódik meg. A tudásszociológiailag minálunk rendkívül önkényesen használt „multikulturalitásról” remélhetőleg hamarosan alapos fogalmi tisztázást olvashatunk az *Erdélyi Múzeum* hasábjain.

Az EME most leköszönő elnöksége következetesen tartotta magát ahhoz az elvi álláspont-hoz, melyet az újrakezdésünk folyamatát irányító Jakó Zsigmond professzor így fogalmazott meg: „A feltétlenül kiharcolandó magyar nyelvű felsőoktatás és a nemzetiségi tudományosság szervezetének, az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek az együttműködése nélkül ma már elképzelhetetlen korszerű magyar tudományművelés Erdélyben. De tanulnunk kell a múltból, és ezt az együttműködést nem a múzeumi gyűjteményekre, hanem magára a tényleges kutatómunkára kell alapoznunk. Világosan kell látnunk, hogy tudományosságunk a jövőben csak két lábra állítva lehet korszerű és eredményes. Az egyik lába a magyar nemzetiségi tudományos szervezet, az Erdélyi Múzeum-Egyesület, a másik viszont az állami magyar felsőoktatás kell hogy legyen.”

De mindaddig, amíg két lábon járva nyugodt léptekkel nem haladhatunk előre, fél lábon sántikálva, szakosztályaink keretében kell teret biztosítanunk a magyar nyelvű tudományos munkának. Elsősorban nem azért, hogy az életből lassan kifelé baktató öreg kutatóknak szereplési teret biztosítsunk, hanem azért, hogy a tudomány iránt elkötelezett öreg és fiatal nemzedékek anyanyelvükön érintkezhessenek közösségükkel, illetőleg kerülhessenek egymással szakmailag emelkedett szintű kommunikációs viszonyba.

Egyesületi keretben intézményesített kutatómunkánkban az anyagi körülmények három kutatói állás teremtését tették lehetővé. Tamásné Szabó Csilla – az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár állandó munkatársa – jelentős mennyiségű szócikk írásán kívül bekapcsolódott a magyar nyelvemlékek kiadási programjába és egyik szerkesztője volt a Döbrentei-kódexnek. A történész Jakó Klára a moldvai és havasalföldi vajdák magyar nyelvű levelezésének összegyűjtését és kiadását vállalta. Mutatványként a budapesti *Holmi* hasábjain megjelent publikációja jó fogadtatásban részesült. A filozófiatörténeti érdeklődésű Demeter Attila az erdélyi magyar értelmiségiek kataszterének elkészítését tűzte maga elé célul, mely munkát – mivel egyetemi tanársagáig neveztek ki – addigi segítőtársa, Illyés Szilárd folytatja. Munkájuk eredményeként benyújtották *Jelentés az erdélyi magyar értelmiségiek kataszteréről* című dolgozatukat, mely sok adattal készíti elő annak számszerűsítését, hogy a diplomások közül *megközelítően* hányan minősíthetők alkotó értelmiséginek. Megszívlelendő és természetesen további elemzést igénylő jelentésükből egy gondolatot emelek ki. Teszem ezt azért is, mivel az erdélyi magyar értelmiség legnagyobb része az oktatás területén végzi kenyérkereső munkáját. Idézet Demeter Attila és Illyés Szilárd kutatási jelentéséből: „Az aktuális kultúrpolitikai konjunktúra hajlamos figyelmen kívül hagyni az elemi, gimnáziumi és középiskolai oktatás támogatását, és figyelmét kizárólag a

felsőoktatásra, illetve az egyetemi képzésre irányítja. Ez arra ösztönzi a legjobb képességű tanár-értelmiséget, hogy egyre magasabb oktatási szintekre pályázva mintegy kiessen magából az oktatási rendszerből. Ma már szinte elképzelhetetlennek tűnik, hogy valaki magas szintű kutatói tevékenysége mellett ugyancsak magas szintű oktatói tevékenységet folytasson például egy elemi iskolában. Ennek az elméleti és gyakorlati tevékenységek közötti szakadéknak az áthidalására, a magas színvonalú munkát végző értelmiségiek tevékenységi körének kiszélesítésére ugyancsak figyelmet lehetne szentelni a felmérés további irányvonalának kialakításakor.”

Már ez az – alkalmasint termékeny vitát is kiváltható – megállapítás arra figyelmezteti a ma megválasztandó új EME-vezetőséget, hogy az egyesületi keretben folyó tudományos munka rádiuszát tovább növelje. A lezajlott szakosztályi közgyűléseken többen is felvetették, hogy szakterületüknek vannak olyan kutatási területei, melyek nem kívánnak infrastrukturális beruházásokat (laboratóriumot, drága műszereket). Azt hiszem, hogy ezek között is első helyen kell számon tartani a neveléstudományi szükségletet. Schneller Istvánnak, az 1919-ben eltávolított egyetemi rektornak és pedagógiaprofesszornak a tanítványai, Makkai Sándor, Varga Béla, Imre Lajos a két világháború között a neveléstudományt magas színvonalon tartották és ne felejtjük el azt sem, hogy Márton Áron az *Erdélyi Iskola* című lap szerkesztésével és benne publikált nevelési tárgyú írásaival tett biznyságot először arról, hogy rövidesen az erdélyi magyarság egészének hivatott vezetője lesz.

Ha az új vezetőségnek módjában lesz a romániai és magyarországi hivatalos vezetéssel olyan megállapodásra jutnia, mely lehetővé teszi mostani kutatócsoportunk intézetté való fejlesztését, pontos fontossági sorrendet kell felállítania, hogy melyek azok a tudományszakok, melyeknek művelésére az EME alkalmazta kutatókat kell beállítani.

Egyesületi keretben folyó eljövendő tudományos kutatásainkról szólva emlékeztetni szeretném a tisztelt közgyűlést arra is, hogy minden tudományos tevékenység végcélja az emberi szem és elme előtt fel nem tárulkozott *Igazságnak* a napfényre hozása. A tudományos Igazság, de talán az erkölcsi Igazság is *egyetemes* érvényű. De a hozzá vezető út egyedi, latin eredetű szóval kifejezve: individuális. Egyedi sajátosságként jelenik meg kutatásaink magyarnyelvűsége és a témaválasztásban térbeli helyzetünk: az, hogy kisebbségi sorsban élő romániai magyarok vagyunk, akiknek például tudományos jogegyenlőségünkért vívott küzdelmünkben tudományosan képzett jogászokra, a gazdasági nyomorúságunkból való kiláboláshoz gazdaságtudományban járatos szakemberekre van szükségünk.

A tovább sorolható szükségletek kielégítését – új szakemberek kiképzését – szolgálta az ösztöndíjakkal való támogatás. Ezen a helyen is hálával nyugtázzuk, hogy Művelődési Minisztériumán keresztül a magyar állam, valamint a Magyar Tudományos Akadémia sietett a határon kívül élő magyarság támogatására.

A kérdést tárgyaló főtítkári jelentéshez annyit tennék hozzá: nagyon kell vigyáznunk arra, hogy ez az ösztöndíjrendszer akarva vagy akaratlanul ne szolgáljon egy szelektív betelepítési (tőlünk nézve: kitelepítési) művelődéspolitikai gyakorlatot.

Szeretnék néhány szót mondani rendezvényeinkről is. Ezeknek három fő típusa alakult ki. Egyik a nagy nyilvánosságnak szánt ünnepélyes alkalom. Ilyen volt Szabó T. Attila emléktáblájának elhelyezése a fehéregyházi gótikus templom szentélyében, ilyen volt Wesselényi Miklósról való emlékezésünk Hadadon, Zilahon és Zsibón; sokan eljöttek ebbe a teológiai díszterembe, amikor az 1848–19-es forradalom eseményeit és eszméit elevenítettük fel. Az erdélyi magyar közösség várja és méltányolja az ilyen jellegű rendezvényeket. Ezekből nem kell sok, de amelyeknek a szervezésére vállalkozunk, azoknak igen magas színvonalúaknak kell lenniök. Azt hiszem, ebben a tekintetben nincs szégyellnivalónk. A második típusa rendezvényeinknek a szűkebb szakmai körű összejevetel. A „szűkebb” középfokú melléknév nem a résztvevők szá-

mára, hanem a szakmaiságra utal. Orvosaink évi vándorgyűlésein például többszáz orvos és gyógyszerész jelenlétében hangzanak el tudományos előadások, és bontakoznak ki termékeny szakmai viták. A harmadik – de az eddigieknél semmivel sem jelentéktelenebb – rendezvénytipusunk, jelenlét tekintetében is, a szűk körű műhelytalálkozó, ahol már egy-egy tudományág *speciális* kérdései kerülnek terítékre, legyen az a helynévkutatás metodológiája vagy a kolozsvári Szénafüvek állatvilágának statisztikus bemutatása.

Itt említem meg, hogy az idén először került kiosztásra az öt éve alapított Entz Géza-díj, melyet a gróf Mikó Imre Alapítvány kuratóriuma és az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnöksége Imreh István nyugalmazott egyetemi tanárnak, a székely múlt tudós kutatójának ítélte oda.

Mondandóm még bőven lenne, de befejezésül egy, a múltunkra visszatekintő, de előttünk álló feladatra emlékeztetve zárom beszámolómat.

A ma megválasztandó új vezetőség mandátuma az ezredfordulós ünnepek után két évvel, 2002-ben jár le, abban az esztendőben, amikor a magyarság 1802-ben született két nagy fiára, Kossuth Lajosra és Bolyai Jánosra emlékezik majd. Készüljünk fel olyan hozzáértéssel és körültekintéssel ezekre az alkalmakra, hogy román testvéreinkkel elhitethessük: senki az erdélyi román jobbágytömegek felszabadításáért nem tett többet, mint Kossuth Lajos, a nagyvilág pedig véssze az emlékezetébe, hogy az egyetemes érvényű *Igazság* kimondói között ott fénylik a Bolyai János neve is.

Megköszönve, hogy végighallgattak, ez évi közgyűlésünket megnyitom.